

GLOBAL ISISH SABABI VA OQIBATLARI

Turdikulov Suxrobjon Gayratjon o'g'li

Lutfullayeva Nargiza Baxodirovna

Toshkent davlat texnika universiteti, talaba

Annotatsiya. Ushbu maqolada global iqlim isishi sababi va oqibatlari hamda muammoning iqlim o'zgarishi va pirovardida insoniyatning, boshqa tirik mavjudotlarning hayotiga jiddiy xavf tug'dirishi hamda uning ko'lamini pasaytirish bo'yicha dunyo olimlarining bugungi kundagi sa'y-harakatlari haqida atroflicha so'z boradi.

Abstract. In this article, the cause and consequences of global warming and the problem of climate change and ultimately the serious threat to the lives of mankind and other living beings and the efforts of world scientists to reduce its scale are discussed in detail.

Абстрактный. В этой статье подробно обсуждаются причины и последствия глобального потепления, проблема изменения климата и, в конечном итоге, серьезная угроза жизни человечества и других живых существ, а также усилия мировых ученых по уменьшению ее масштабов.

Kalit so'zlar: Global isish, "Issiqxona effekti", Yer osti qazilma yoqilg'ilari, demografiya o'sishi, tirik mavjudodlar.

Key words: Global warming, "Greenhouse effect", underground fossil fuels, demographic growth, living creatures.

Ключевые слова: Глобальное потепление, «парниковый эффект», подземные ископаемые виды топлива, демографический рост, живые существа.

Kirish

Global isish - bu sayyoradagi umumiy haroratning uzoq muddatli isishi. Ushbu global muammo ancha yillardan beri davom etib kelmoqda. Ammo, qazilma yoqilg'ilarning ko'p miqdorda yoqish sababli ushbu jarayon yuqori sur'atda o'sdi. Insoniyat demografiyasi o'sishi bilan parallel ravishda yoqilg'ilarining yonish hajmi ham ortdi. Yer osti qazilma yoqilg'ilarga ko'mir, neft va tabiiy gaz kiradi va ularni yoqish Yer atmosferasida "Issiqxona effekti" deb nomlanuvchi hodisani keltirib chiqaradi.

"Issiqxona effekti" - bu quyosh nurlari atmosferaga kirib borishi, ammo bu issiqlik sirdan aks etganda, kosmosga qaytib chiqa olmaydi. Yer ostida ishlov berilmagan yoqilg'ilarning yonishi natijasida hosil bo'lgan gazlar issiqlikning atmosferadan chiqishiga to'sqinlik qiladi. Bu issiqxona gazlari karbonat angidrid, xlorftorokarbonlar, suv bug'lari, metan va azot oksididir. Global isish esa o'z-o'zidan

iqlim o'zgarishini taqazo qiladi. Iqlim o'zgarishi butun dunyo bo'ylab ob-havo va fasllarining o'zgarishiga olib keladi. Bu, shuningdek, dengizlarning kengayishi va muz qatlamlari va muzliklarning erishi natijasida dengiz sathining ko'tarilishini anglatadi. Yuqorida ta'kidlaganimizdek, global isish iqlim o'zgarishiga olib keladi va bu keng tarqalgan suv toshqini va ekstremal ob-havo ko'rinishida Yerdagi hayotga jiddiy xavf tug'diradi. Kelajakdagi xavf-xatarni oldini olish maqsadi esa, global isish va uning Yerga ta'sirini o'rganish hamda tadqiqotlar olib borish lozim.

“Issiqxona effekti” insoniyat iqtisodiyotidagi roli bilan eng muhim hisoblanadi. Hisob-kitoblarga ko'ra, 18-asrning o'rtalarida sanoat davrining boshida atmosferadagi karbonat angidrid konsentratsiyasi millionda 280 qismni (ppm) tashkil etgan. 2022-yil oxiriga kelib ular 419 ppm ga ko'tarildi va agar qazib olinadigan yoqilg'ilar hozirgi sur'atlarda yonishda davom etsa, XXI asr o'rtalariga kelib ular 550 ppm ga yetishi prognoz qilinmoqda, ya'ni 300 yil ichida karbonat angidrid konsentratsiyasi ikki baravar ko'payadi.

Global isish natijasida suvning bug'lanish koeffitsiyenti oshishi hududlarda suv resurslari kamayishiga, tanqisligiga ta'sir etmoqda, ekologik tanglik oqibatida yil davomida umuman yog'ingarchilik bo'lmagan kunlar soni ko'paymoqda, tuproqning namligi kamayishi hisobiga takroriy qurg'oqchilik xavfi ortmoqda va hosildorlik ko'rsatkichlari tushib ketmoqda, Orol dengiziga quyiladigan suv hajmining kamayishi daryo deltasining cho'lga aylanishi va qurigan dengiz tubida yangi cho'l maydonlari paydo bo'lishini tezlashtiryapti, atmosfera havosida katta maydonlarda changlanish ortmoqda, isish va sovish kabi anomal hodisalarning o'zgarishi qishloq xo'jaligi mahsulotlari va mevalarning nobud bo'lishiga olib kelmoqda. Oxirigi o'tgan asr iqlimshunos olimlari tadqiqotlariga nazar solsak, insoniyatning faoliyati natijasida yerda sezilarli darajada o'zgarishlar hosil bo'lgan. Kuzatilgan turli iqlim hodisalari masalan, harorat, yog'ingarchilik va bo'ronlar jiddiy o'zgarib, insoniyatga xavf tug'diradigan omillarga aylanib bormoqdaligi isbotlangan. Shu bilan birgalida, global isish ko'plab o'simlik va hayvon turlarining yo'qolib ketishi, qishloq xo'jaligi shakllarining o'zgarishi, dengiz suvi sathining ortishiga sabab bo'ladi. Oqibatda esa, dunyoning istalgan mamlakatida jumladan, MDH davlatlarida suv toshqini, yong'inlar, harorat va Yerning seysmik faolligi keskini ortishi hodisalari kuzatilmoqda.

Global isishning asosiy sabablari qaysilar?

O'rmonlarni kesish: O'simliklar karbonat angidridni o'zlashtiradi va kislorod chiqaradi va shu bilan havoni tozalaydi. Butun dunyo bo'ylab o'rmonlar maishiy va tijorat maqsadlarida qurib ketmoqda. Bu atmosferada ko'proq karbonat angidrid qolishiga olib keldi va oqibatda global isishga olib keldi.

Avtotransport vositalaridan foydalanishning ko'payishi: Avtomobillar ko'p miqdorda karbonat angidrid va boshqa zaharli moddalar chiqaradigan qazib olinadigan

yoqilg'ilarni yoqadi. Qanchalik ko'p mashina ishlatsak, shunchalik ko'p issiqxona gazlari chiqariladi, natijada harorat ko'tariladi.

Xlorftoruglerod: Konditsionerlar va muzlatgichlar xlorftoruglerodni atrof-muhitga chiqaradi, bu esa atmosfera ozon qatlamini buzadi va shu bilan Yer haroratini oshiradi. Ozon qatlami bizni quyoshning zararli ultrabinafsha nurlaridan himoya qiladi.

Qishloq xo'jaligi: Kimyoviy o'g'itlar atmosfera issiqxona gazlarini qo'shadigan karbonat angidrid va metan gazini ishlab chiqaradi va global isishni keltirib chiqaradi.

Aholi sonining haddan tashqari ko'payishi: aholi sonining ko'payishi issiqxona gazlari emissiyasini keltirib chiqaradigan inson faoliyatining ko'payishini anglatadi. Natijada esa, global isishni keltirib chiqaradi.

Vulqonlar: Vulqon otilishi atmosferaga chiqadigan kul va tutunni chiqaradi va global isishga sabab bo'ladi.

Eriydigan permafrost: Permafrost - bir necha yillar davomida atrof-muhit gazlari bo'lgan muzlagan tuproq va muzliklar mavjud bo'lgan joylarda topiladi. Permafrost erishi natijasida gazlar yana atmosferaga chiqariladi va bu Yerning haroratini oshiradi.

O'rmon yong'inlari: o'rmon yong'inlari tutuni ko'p miqdorda uglerodni o'z ichiga oladi. Atmosferaga chiqarilganda, uglerod Yer haroratini oshiradi, natijada global isish kuzatiladi.¹

Buyuk Britaniyadagi mashhur Kembrij universiteti bir guruh olimlari Yerni isishidan qutqarish bo'yicha takliflarni tahlil qilish bilan shug'ullanishdi. Ushbu tashabbusni taniqli professor Devid King qo'llab-quvvatladi va u hozirda taklif qilingan usullar samarali bo'lmasligi va yaqinlashib kelayotgan iqlim o'zgarishini oldini olishini ta'kidladi. Shuning uchun u boshlagan maxsus markazni tashkil etish ushbu masalani muvofiqlashtirish uchun qo'llab-quvvatlandi. Uning olimlari, yaqin kelajakda amalga oshirilgan sa'y-harakatlar va harakatlar insoniyat kelajagi masalasida hal qiluvchi ahamiyatga ega deb ishontirishadi va bu muammo hozir eng muhimlaridan biri hisoblanadi.

Professor Devid King va ushbu markazning asosiy vazifasi nafaqat geoinjining loyihalari bilan ishlash va ularni isitish jarayoniga aralashish nuqtai nazaridan to'g'ridan-to'g'ri baholash, balki iqlim muammolarini hal qilishdir. Ushbu markaz iqlimshunos olimlar, muhandislar va hatto sotsiologlar bilan hamkorlik qilishi kerak bo'lgan "Issiqxona gazlarisiz kelajak" deb nomlangan universitet tashabbusining muhim qismiga aylandi.²

Xulosa. Global isish yer yuzini tang ahvolda qoldirishini hisobga olib, qazilma yoqilg'ilaridan foydalanishini kamaytirish va qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni insoniyat hayotiga keng joriy etish lozim. O'rmon, yashil

¹ <https://www.ecofriendlyhabits.com/what-is-global-warming-causes-effects-and-solutions/>

² <https://uz.petmypet.ru/1920-global-warming-and-its-consequences.html>

tabiat va suv manbalaridan to'g'ri va oqilona foydalanishini tadbiq qilish esa global isishning xavfli oqibatlariga profilaktika vazifasini bajaradi. Aks holda kelgusi avlodga xavfli va ayanchli tabiatni meros qilib qoldiramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. [Global Climate Change](#)
2. [Kun.uz](#)
3. [Internet saytlari](#)
4. <https://www.ecofriendlyhabits.com/what-is-global-warming-causes-effects-and-solutions/>
5. <https://uz.petmypet.ru/1920-global-warming-and-its-consequences.html>